

О. В. Мудрак, д. с.-г. н., професор,
завідувач кафедри екології,
природничих та математичних наук
КВНЗ “Вінницька академія
неперервної освіти” (Вінниця);
Д. В. Андрусак, аспірант Інституту
агроекології і природокористування
НААН України (Київ)

ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ОЦІНКА ВОДОКОРИСТУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний стан забезпечення питних та господарських потреб сільського населення України підземними водними ресурсами. Висвітлено недоліки законодавства у сфері користування надрами при видобутку підземних вод на приватних прибудинкових ділянках, що призводять до необлікованого водокористування, забруднення підземних вод, виникнення ризиків для здоров'я споживачів води. Показано європейські екологічні вимоги щодо напрямів поліпшення управління та виявлення проблем екологічної безпеки водокористування.

Ключові слова: водопостачання, підземні води, сільські населені пункти, екологічна безпека.

Актуальність теми. Підземні води - це стратегічний ресурс, який необхідно зберігати і захищати, приділяючи особливу увагу воді, яка призначена для пиття та ведення присадибного господарства. Фактично, в умовах України, вони часто являють собою єдине джерело природної питної води у сільських громадах, позбавлених централізованого водопостачання і складають 60% водозабезпечення населення України [1].

Результати досліджень. Для прикладу, у Хмельницькій області, де розташований найбільший в Україні національний природний парк «Подільські Товтри», території та надра якого потребують особливого захисту, системами централізованого водопостачання охоплено лише 32,6% сільського населення, з них заміни водогону потребують 36% [2].

Сільські жителі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів видобувати підземні води для своїх питних, харчових і господарських потреб за умови, що обсяг видобування не перевищує 300 кубічних метрів на добу [3].

У минулому жителі сіл облаштовували шахтні колодязі, а останнім часом популярним стало бурити свердловини. До 2010 (у старій редакції Кодексу) стаття 23 передбачала право на видобуток прісних підземних вод без спеціальних дозволів та гірничого відводу до глибини 20 метрів. Наразі обмеження усунене - отже не потрібно отримувати спеціальних дозволів,

якщо викачка води становить менше 300 кубометрів на добу. Нема потреби у погодженні проекту на буріння і отримання дозволу на виконання робіт, не виконується проектування свердловин і його узгодження, не оформляється дозвіл на буріння. Втручання у надра проходить без узгодження таких служб, як обласна санепідемслужба, Укргеологія, управління екології, водгосп [3]. Хоча стаття 105 «Охорона підземних вод» Водного Кодексу України вказує, що у разі розкриття водоносних горизонтів з підземною водою питної якості особи, які проводять бурові та інші роботи, пов'язані з пошуками та експлуатацією родовищ корисних копалин, повинні повідомити про це центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, і центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, для прийняття заходів щодо охорони підземних вод від виснаження і забруднення [3].

Європейський Союз директивою 2000/60/ЄС встановив рамки для дій, які повинні бути прийняті у галузі водних ресурсів, і директиви 2006/118/ЄС про захист підземних вод від забруднення і погіршення. Члени європейського співтовариства видали власні правила, що включають цілі захисту, а також критерії, які необхідно прийняти при оцінці якісного та кількісного стану і тенденцій зміни стану підземних вод [4].

Розглянемо європейські підходи до збереження підземних вод на прикладі Іспанії. Наразі у цій країні існує чітке регулювання процедури оформлення дозволу і легалізації свердловин і колодязів [5].

Вимога для отримання дозволу на видобуток підземних вод в Іспанії - схвалення представниками гірничодобувної влади відповідного проекту свердловини або колодязя.

Бурові роботи з розвідки та експлуатації водозабору повинні бути безпечними для людей та довкілля і контролюватися компетентним гірничодобувним органом з попереднім схваленням відповідного проекту. Ця вимога стосується і обладнання, що використовується при будь-якій розвідці підземних вод,

Затвердження гірського відомства дозволяє подати заявку на отримання ліцензії на муніципальні роботи.

Реалізація робіт проводиться під контролем факультативного директора з кваліфікацією, якої вимагає закон.

Дозвіл на експлуатацію підземних вод має бути запитано у відповідній басейновій організації. Якщо загальний річний об'єм не перевищуватиме 7000 кубічних метрів [5] ($7000: 365 \text{ днів} = 19,18 \text{ м}^3 \text{ за добу}$ а у нас 300 !!!) дозвіл не потрібен (Закон про воду, згідно з Королівського указу 863/1985), але дозвіл Гірничого управління на буріння завжди потрібен. Загальні основні стандарти безпеки гірничих робіт підпадають під дію цього стандарту щоразу, коли необхідно застосовувати гірську техніку або використовувати вибухові речовини.

Іспанія має ряд проблем, на усунення яких наразі спрямовані її зусилля. Серед основних причин проблеми незаконності буріння свердловин і копання криниць: затримки в адміністративній обробці заявок; нестача компетентного кваліфікованого персоналу в органах, відповідальних за їх обробку і що найважливіше - нестача професіоналів, що спеціалізуються на безпечному для людини і природи проектуванні цього виду робіт.

В Італії, незважаючи на наявність власної ділянки землі, ресурси, розташовані в надрах, належать державі. До таких ресурсів належать підземні води. Законодавчо прописані питання регулювання видобутку підземної води для питних потреб [6].

Визначальним індикатором слугує глибина залягання води. Якщо вона знаходиться не глибше 5 метрів від поверхні - дозвіл не потрібен. Однак, якщо мова йде про більш значні глибини необхідний дозвіл на буріння артезіанських свердловин. Недотримання цієї вимоги карається великим штрафом або вимогою засипати джерело води.

Власник земельної ділянки може не отримати ліцензію на буріння свердловини якщо водоносний горизонт, в якому пробурена свердловина, біля місця входу води централізованої системи водопостачання.

Штрафні санкції для фізичних осіб - від 3 до 5 тисяч євро. При виявленні незареєстрованого джерела власник змушений усунути всі порушення або повністю припинити видобуток води до отримання офіційної ліцензії.

Максимальні об'єми води, які можуть бути добуті, не повинні перевищувати 1 л/с (86 400 л/день), а загальний річний обсяг не повинен перевищувати 1500 м³, що відповідає 17,3 дням у році безперервного водозабору. Однак, питне споживання дозволено тільки у тих випадках, коли неможливо використовувати послуги громадського централізованого водопостачання, і тільки після повідомлення користувачем компетентного органу охорони здоров'я, щоб забезпечити контроль якісних характеристик води, використовуваної для цієї мети.

На сьогоднішній день законодавство європейських країн забороняє використання джерел підземного водозабору у випадках виявленого погіршення у часі стану якості питної води або невідповідності нормативним значенням через ймовірність забруднення водоносних горизонтів та завдання серйозної шкоди здоров'ю людини. В Україні, на відміну від комунальних централізованих систем водопостачання, контроль за якістю води до початку так і під час експлуатації приватних колодязів та свердловин не проводиться.

Українські селяни, у загальній масі, не замислюються про якість води, навіть якщо збираються використовувати її як питну. На жаль, багато хто вважає, що будь-яка вода, пройшовши через фільтруючі шари ґрунту, є нешкідливою. Але це хибна думка, що часто спростовується лабораторними дослідженнями.

Як правило, колодязі та свердловини не захищені від забруднення, що поступають з різних джерел, у тому числі від: вигрібних ям; фільтрації через помийки, смітники; фільтрації через ґрунт городів, садів і теплиць,

забруднених добривами і пестицидами; господарські двори і сараї з тваринами; місця накопичення гною; дощовий стік з сільських територій.

Лабораторні дослідження води за радіологічними, хімічними та бактеріологічними показниками могли би стати запорукою довгорічної безпечної експлуатації стратегічних запасів підземних вод.

Висновки. Захист підземних вод від забруднення, викликаного діяльністю людини, забезпечення їх безпечної експлуатації для природного середовища, здоров'я українців та їх нащадків, являють собою загальні цілі, які можуть бути досягнуті запровадженням сучасного справедливого для природних екосистем та людини національного законодавства. За їх основу потрібно взяти європейські декрети та правила, відповідні вимоги, норми і стандарти, спрямовані на захист води від забруднення і управління водними ресурсами.

Важливо створити чітку і зрозумілу довідкову нормативно-правову базу, окреслити критерії для ідентифікації та характеристики підземних водних об'єктів.

Список джерел

1. Сокол Л.М. Аналіз водокористування в Україні на відповідність сталим підходам / Л.М. Сокол, В.В. Підліснюк // Екологічна безпека. 2009. С. 49–55.

2. На Хмельниччині третина водопровідних і каналізаційних мереж потребують заміни [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ngp-ua.info/2019/08/41681>.

3. Кодекс України «Про Надра» (Документ 132/94-ВР, чинний, поточна редакція - Редакція від 07.06.2020) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text>.

4. Stefano Burchi, Kerstin Mechlem Groundwater in international law Compilation of treaties and other legal instruments. United Nations educational, scientific and cultural organization food and agriculture organization of the united nations, Rome, 2005. Retrieved [in English] From <https://www.un.org/waterforlifedecade/pdf/groundwaterFao86.pdf> (2020, june, 24).

5. Texto refundido de la Ley de Aguas. Real Decreto Legislativo 1/2001, de 20 de julio, por el que se aprueba el Publicado en: «BOE» núm. 176, de 24/07/2001. Retrieved from <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2001-14276> [in Spanish] (2020, june, 24).

6. [I pozzi ad uso domestico per evitare l'uso in orti e giardini.](https://pdfslide.net/documents/i-pozzi-per-innaffiare.html) Retrieved from <https://pdfslide.net/documents/i-pozzi-per-innaffiare.html> [in Italian] (2020, june, 24).